

Malwina Hopej
Uniwersytet Wrocławski
Instytut Studiów Międzynarodowych
e-mail: malwina.hopej@gmail.com

Potencjał sił zbrojnych Francji

Streszczenie. Artykuł przedstawia siły zbrojne Republiki Francuskiej w odniesieniu do potencjału sektora zbrojeniowego oraz trzech rodzajów wojsk: lądowych, lotnictwa, marynarki wojennej. Tekst dzieli się na dwie części. W pierwszej opisano francuski model współpracy sektora zbrojeniowego z rządem, w drugiej zaś umieszczono zarys struktury organizacyjnej tychże sił uzupełniony o informacje dotyczące najnowszych programów modernizacyjnych.

Słowa kluczowe: Republika Francuska, siły zbrojne, wojsko, uzbrojenie, modernizacja

1. Wstęp

Republika Francuska należy do elitarnego grona państw utrzymujących wszystkie rodzaje sił zbrojnych, ponadto inwestuje w rozwój rodzajów charakterystycznych dla państw morskich: lotnictwa oraz marynarki wojennej, choć w ostatnim czasie zdecydowała się na reorganizację jedynie wojsk lądowych. Paryż wyróżnia się na tle innych państw także pod względem przemysłu zbrojeniowego. Gałąź ta jest na tyle rozwinięta i wszechstronna, że zapewnia niemal samowystarczalność w dostawach sprzętu, a także pozwala uczestniczyć w programach rozwojowych lotnictwa powstałych na kanwie współpracy technologicznej z takimi państwami jak Wielka Brytania czy Włochy, co jedynie potwierdza jej rolę na europejskim rynku zbrojeniowym. Artykuł opisuje siły zbrojne Republiki Francuskiej w odniesieniu do

potencjału sektora zbrojeniowego oraz trzech rodzajów sił. Tekst dzieli się na dwie ramowe części. W pierwszej przedstawiono francuski model współpracy sektora zbrojeniowego z rządem stanowiący wytłumaczenie dla aktualnego i przyszłego uzbrojenia armii. W drugiej umieszczono zarys struktury organizacyjnej wojsk lądowych, lotnictwa, marynarki wojennej uzupełniony o informacje dotyczące najnowszych programów modernizacyjnych.

2. Sektor zbrojeniowy

Silne związki rządu francuskiego z przemysłem zbrojeniowym zapewniają pokaźne przychody do budżetu, ale przede wszystkim swego rodzaju autonomię, odcięcie od zagranicznych wpływów, co widoczne jest już na etapie zamawiania sprzętu. Zgodnie z zamysłem rządu polityka przemysłowa Republiki ma wykorzystać aktualny trend reorganizacyjny na europejskim rynku zbrojeniowym, a dzięki Generalnej Dyrekcji Uzbrojenia ma umocnić, nie tylko w świadomości opinii publicznej, wizję silnej pozycji Paryża na Starym Kontynencie.

2.1. Generalna Dyrekcja Uzbrojenia

Generalna Dyrekcja Uzbrojenia (Direction générale de l'armement, DGA) jako pierwszy inwestor kraju odpowiada za wyposażenie sił zbrojnych (prowadzi np. 80 programów zbrojeniowych), uznawana jest za najistotniejszego gracza na europejskim rynku badań obronnych, zaś jako główny partner francuskich producentów promuje eksport wyprodukowanego przez nich uzbrojenia. Ponadto, niejako w ramach kompetencji ministra obrony, dokonuje przeglądów systemów broni celem zachowania ogólnej spójności uzbrojenia [Présentation de la direction... 2016]. Tak szerokie kompetencje DGA są odzwierciedleniem jej szczególnego statusu – jest bowiem oddziałem Ministerstwa Obrony (Ministère de la Défense¹) niezależnym od szefa sztabu, podlegającym bezpośrednio i jedynie ministrowi obrony [Direction Générale... 2010]. Dyrekcja może niejako pełnić funkcję przedstawiciela francuskiego przemysłu zbrojeniowego nie tylko wewnątrz państwa (jako łącznik między ministerstwem i wojskiem a przedsiębiorcami, dzięki czemu mogą oni dosłownie odpowiadać na wszelkie potrzeby armii), ale przede wszystkim na arenie międzynarodowej. Jej ugruntowana pozycja, sięgająca 1961 r. [Direction Générale... 2010], oraz współpraca z Komisją Międzyministerialną ds. Badań nad Eksportem Sprzętu Wojskowego [Contrôler les exportations...] pozytywnie

¹ Jeśli nie zaznaczono inaczej, wszelkie tłumaczenia są tłumaczeniami własnymi.

wpływa na poziom eksportu broni [por. Chiny trzecim eksporterem...], niejako rekompensując czasowe spadki zakupów wewnętrznych [por. Francja zwiększa eksport... 2014]. W 2014 r. również dzięki DGA, eksport uzbrojenia i wyposażenia wojskowego osiągnął poziom 8,06 mld euro, a zatem wzrósł on o 17% w stosunku do roku poprzedniego. Kolejne 11,3 mld euro zostało wydane na zamówienia u rodzimych producentów – Direction des Constructions Navales Services czy Airbus [Francuskie inwestycje... 2015].

2.2. Generalna Komisja Międzyministerialna do spraw Badań nad Eksportem Sprzętu Wojskowego

Decyzja dotycząca zezwolenia lub odmowy eksportu sprzętu wojskowego wydawana jest na końcu ścisłej procedury angażującej kilka instytucji. Rozmowom mającym na celu wydanie opinii i przekazanie jej delegacji prezesa Rady Ministrów przewodniczy Sekretariat Generalny Obrony Narodowej (Secrétariat général de la défense national, SGDN). SGDN kieruje pracami Komisji Międzyministerialnej ds. Badań nad Eksportem Sprzętu Wojskowego (Commission interministérielle pour l'étude des exportations de matériels de guerre, CIEEMG) złożonej z przedstawicieli trzech ministerstw: Ministerstwa Obrony, Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz Ministerstwa Gospodarki, Przemysłu i Cyfryzacji [Contrôler les exportations]. Warto zaznaczyć, że procedura ta zakłada podjęcie jednomyślnej decyzji, a w przypadku pojawienia się różnicy zdań między powyższymi resortami, następuje procedura arbitrażu, mogąca sięgać nawet poziomu Premiera [Juppé].

Tak czasochłonny proces kontroli motywowany jest koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa i ochrony sił własnych oraz sojuszników, spójności z przyjętymi ramami politycznymi i prawnymi, sprawdzającymi zgodność podejmowanych decyzji z międzynarodowymi zobowiązaniami Francji, jak choćby kontrolę przepływu broni konwencjonalnej. Trzecia konieczność to ochrona rodzimego przemysłu, gospodarki czy najbardziej wrażliwych transferów technologii [Contrôler les exportations...].

CIEEMG został powołany w 1955 r. w celu realizacji systemu kontroli eksportu broni opierającej się na zasadzie ograniczania, obecnie rozpatruje również wnioski o wydanie pozwoleń (licencji) indywidualnych lub ogólnych na wywóz oraz przeniesienie sprzętu wojskowego. Do funkcji Komisji należy również reagowanie na nowe uwarunkowania wynikające ze zmian na rynkach zbrojeniowym lub wyłaniania się nowych graczy na arenie stosunków międzynarodowych, niezrządco godzących w interesy Paryża, do których zalicza się: zwiększenie liczby państw producentów broni, kradzieże technologii (zwłaszcza high-tech i uznawanej za wrażliwą, jak pociski, satelity), grupy terrorystyczne, zwiększenie znaczenia

pośredników i firm specjalizujących się w pośrednictwie w handlu bronią [por. *La réforme de l'Etat...*].

3. Siły zbrojne Francji w świetle programów modernizacyjnych

Jednym z przejawów potęgi państwa są dane opisujące zdolności wojskowe – liczba zawodowych żołnierzy, nowego sprzętu, stopień modernizacji, zastosowanie nowoczesnych technologii w prowadzonych operacjach czy zdolności mobilne. Wziąwszy pod uwagę geograficzne położenie Francji, brak zagrożeń ze strony państw ościennych, aktualny potencjał sił zbrojnych dalece bardziej niż wystarczająco zapewnia, a wręcz przewyższa zdolności i potrzeby obrony kraju, do tego stopnia, iż może on pozwolić sobie na prowadzenie interwencji w państwach Czarnej Afryki czy na terytorium Syrii [*Carte des opérations...* 2016]. Francja zaliczana jest do wąskiego grona państw utrzymujących wszystkie rodzaje uzbrojenia², a siły zbrojne składające się z 270 849 żołnierzy [*Les chiffres clés...* 2015: 15] zapewniają jej status najliczniejszego wojska w Unii Europejskiej oraz 14. na świecie (stan na 2008 r.) [*Ponad 100 mld euro...* 2008]. Ranking opierający się na pomiarach potęgi militarnej – *Global Firepower 2016* – klasyfikuje V Republikę na miejscu piątym, uznając ją jednocześnie za państwo posiadające najsilniejszy potencjał wojskowy w Europie³. Być może ambicje związane z podwyższeniem tych lokat były impulsem do stworzenia kilku projektów składających się na program budowania obrony (*Construire la défense de 2020*), mający na celu wzmocnienie francuskich wojsk poprzez np. modernizację obecnego i zakup nowego, nowoczesnego sprzętu, jak również usprawnienie systemów i procesu wymiany informacji. Idea i kierunki realizowanego w latach 2014-2019 militarnego programu Budowania Obrony zostały zawarte w Białej Księdze wydanej w kwietniu 2013 r. (*Livre blanc sur la Défense et la Sécurité nationale 2013*). Zakłada się, że w 2020 r., po wydaniu 190 mld euro, francuska armia ma zostać uzupełniona m.in o 2 satelity rozpoznawcze (projekt MUSIS), 13 samolotów transportowych Atlas, 5 wielozadaniowych fregat, 41 śmigłowców typu Caïman, 26 myśliwców Rafale, a także 6 zmodernizowanych myśliwców szturmowych typu Mirage 2000D [*La modernisation des Mirage...* 2014]. Program na lata 2014-2019 przewiduje także znaczną kwotę w budżecie (102,7 mld euro) na wyposażenie i rozwój nowego programu

² Pełna lista sprzętu znajdującego się na wyposażeniu sił zbrojnych Republiki: *Les chiffres clés de la défense. Édition 2015* [2015: 19-21].

³ Zob. *Countries Ranked by Military Strength* [2016]; *European Countries Ranked by Military Power* [2016] oraz *France Military Strength*.

kooperacji, kontynuacje programów szkoleniowych oraz mechanizmów wsparcia [Construire la défense... 2013]. Dzięki tym staraniom V Republika ma nie tylko ugruntować swą „tradycyjną” rolę w Europie, ale również potwierdzić znaczenie na arenie ponadregionalnej.

Znamienne jest to, że praktycznie wszystkie ulepszenia i zmiany rozpisane w Construire la défense, opierają się na rodzimych producentach wyposażenia wojskowego, co nie tylko wzmocni gospodarkę kraju, ale i da ewentualną podstawę do przyszłego wzrostu eksportu broni. Przemysł zbrojeniowy Republiki, zatrudniający bezpośrednio lub pośrednio (producenci współpracujący np. z DGA) 350 tysięcy osób personelu, klasyfikowany jest w zależności od źródeł na trzecim lub czwartym miejscu pod względem potencjału [Ponad 100 mld euro... 2008]. W kolejnych latach, sądząc po wielkości eksportu i importu broni innych państw, pozycja ta może ulec zmianie, jeśli nie dojdzie do wzrostu zamówień przewyższających wartością zamówienia producentów brytyjskich czy chińskich. W rankingu Sztokholmskiego Międzynarodowego Instytutu Badań nad Pokojem (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI) prezentującym listę największych dostawców broni w latach 2009-2014 Francja z pięcioprocentowym udziałem w światowym eksporcie zajęła piątą lokatę, tuż za Stanami Zjednoczonymi (29%), Rosją (27%), Niemcami (7%) i Chinami (6%) [The Top 20 Arms Exporters...]. W latach 2008-2012, 54% broni eksportowano do państw Azji i Oceanii, 14% Europy, 13% Afryki [The Top 10 Weapon Exporting... 2013]. Edycja raportu *The Top 20 Arms Exporters* łącząca dane z lat 2010-2014 wskazuje, poprzez zmiany na rynku sprzedaży broni (m.in. spadek o 43% eksportu Niemiec), że Francja (5%) wraz z Chinami i Niemcami zajęła trzecią pozycję⁴. Rola Paryża wzrosła jedynie statystycznie, gdyż w tym okresie eksport spadł o 27% [China becomes the world's... 2015], przynosząc w 2013 r. 1,49 mld USD wpływu [Jackson 2014].

3.1. Wojska lądowe

Podstawę sił zbrojnych Francji, podobnie jak innych państw kontynentalnych, stanowią wojska lądowe (Armée de terre) liczące 111 628 żołnierzy (2014 r.) [Les chiffres clés... 2015: 15]. O pierwszorzędnym znaczeniu tego rodzaju sił może świadczyć zmiana modelu organizacyjnego, dostosowująca do nowych zagrożeń, realiów teatru wojny, a także szeroko zakrojonych programów modernizacyjnych, przy braku takowych działań w przypadku marynarki czy lotnictwa. Aktualny model sił lądowych odpowiada zaprezentowanemu 28 maja 2015 r. i wciąż rozwijanemu

⁴ W edycji *The Top 20 Arms Exporters 2010-2014* Francja została sklasyfikowana wraz z Chinami i Niemcami (5%) na miejscu trzecim, za Rosją (27%) i Stanami Zjednoczonymi (31%) [por. The Top 20 Arms Exporters...].

planowi Au contact, odwołującemu się do programu transformacji armii CAP 2020⁵. Ostatnim etapem tworzenia tego modelu jest zaplanowane na 19 listopada 2016 r. oficjalne otwarcie stworzonego 1 czerwca 2016 r. Dowództwa Wojsk Lądowych na terytorium państwa (Commandement Terre, COM TN) [Au contact... 2016].

Au contact koncentruje się na przemianach w sferze wojsk lądowych (przykładem są operacje nastawione na szersze i bardziej zróżnicowane spektrum operacji, aniżeli te spotykane jeszcze kilka lat temu, postępująca profesjonalizacja armii), które zawarto w czterech wymiarach:

- 1) zatrudnienie – rozumiane jako zrównoważenie operacyjne, stawianie akcentu na liczbę personelu stacjonującego na terytorium państwa oraz rolę sił prewencji,
- 2) organizacja – model zintegrowany z modelem Dowództwa Sił Zbrojnych Republiki,
- 3) zdolności – możliwość elastycznego dopasowania do aktualnych potrzeb i nowych priorytetów armii,
- 4) funkcjonowanie – zakłada stałą poprawę warunków pracy i życia żołnierzy wojsk lądowych.

Specyfika modelu Au contact przejawia się także na trzech płaszczyznach:

- 1) przywraca znaczenie Armée de terre w niektórych działaniach operacyjnych, takich jak prewencja i ochrona terytorium, pozwala na lepszą adaptację w zmieniającym się teatrze wojny (operacje specjalne, powietrzno-lądowe, powietrzne, prowadzone na terytorium państwa),
- 2) pozwala lepiej wykorzystać postępującą profesjonalizację, a także usprawnić funkcjonowanie wojsk lądowych,
- 3) program Scorpion zapowiadający nową generację sprzętu wojskowego [Guy, Montagna 2016: 4].

Program Synergie du Contact Renforcée par la Polyvalence et l'Informatisation (SCORPION) został zainicjowany 5 grudnia 2014 r. i zintegrowany z projektami wzmocnienia wojsk lądowych do 2020 r. oraz Budowania Obrony 2020. Zakłada dostawy i modernizację wozów pancernych, zwiększenie poziomu ochrony żołnierzy i używanego przez nich sprzętu [Rusza program Scorpion 2010], a także stworzenie informacyjnego systemu dowodzenia polem walki SCORPION SICS. Program ten ma m.in. na celu zmianę zdolności walki dzięki dwóm platformom – VBMR GRIFFON (Véhicule Blindé Multi Rôle, Wielozadaniowy Pojazd Opancerzony GRYF) i EBRC JAGUAR⁶ (Engin Blindé de Reconnaissance et de Combat, Pojazd Opancerzony Rozpoznania i Walki

⁵ Wizja planu CAP 2020 została określona m.in. w dokumentach: *Loi de Programmation Militaire 2014-2019, Plan Stratégique des Armées. Actualisation 2015*, Biała Księga z 2013 r.

⁶ Przy czym na stronie www.altair.com.pl wymieniane są również nazwy: kołowy transporter opancerzony Griffon VBMR, a dla Jaguar EBRC – kołowy wóz rozpoznawczy [por. szerzej Nowe pojazdy... 2014].

JAGUAR⁷) [Le programme SCORPION]. Ostatecznie od 2018 r. do wojsk lądowych trafić ma łącznie 2080 VBMR (w dwóch wersjach napędu 6'6 i 4'4) oraz 248 EBRC [Nowe pojazdy... 2014]. Natomiast w ramach samego projektu SICS, skupiającego sieci wszystkich systemów wytwarzających zjawiska taktyczne [Le programme SCORPION] dąży się do połączenia ludzi i sprzętu w jeden sieciowy system przekazywania informacji [Modernizacja czołgów... 2015], tak aby już w 2020 r. osiągnąć pełną gotowość operacyjną także w starszych typach pojazdów⁸.

W założeniu Au contact nowa Armée de terre ma przede wszystkim pełnić pięć funkcji strategicznych: obrona terytorium Francji i obywateli; odstraszanie nuklearne i ochrona żywotnych interesów Republiki; interwencje poza granicami kraju w celu obrony obywateli ochrony interesów Paryża oraz sojuszników; zapewnianie suwerenności i wolności w podejmowaniu decyzji [Plan Stratégique des Armées... 2015: 1]. Ma również opierać się na 13 dowództwach zwiększających możliwości operacyjne tego rodzaju sił, podlegających sztabowi generalnemu (Général chef d'état-major, CEMAT):

1) Commandement RH formation (RH FORM) – dowództwo odpowiedzialne za zasób ludzki: edukację i szkolenia, nadzór nad szkołami wojskowymi,

2) Commandement Terre pur le territoire national (COM TN) – dowództwo wojsk lądowych koncentrujące się na terytorium państwa, ma być w zamierzeniu sztabu wsparciem dla działań wyprzedzających, przygotowawczych i utrzymania gotowości do podjęcia zobowiązań sojuszniczych. Utrzymuje ścisłą współpracę z przygotowawczą Dobrowolną Służbą Wojskową (Service Militaire Volontaire, SMV) oraz formacjami (militarnego) wsparcia sił cywilnych,

3) Le commandement des forces spéciales Terre (COM FST) – dowództwo sił specjalnych,

4) Commandant de l'aviation légère de l'arme de Terre (COM ALAT) – dowództwo lotnictwa lekkiego wojsk lądowych, wyznacza programy szkoleniowe i utrzymanie zdolności operacyjnej. Jest użytkownikiem wszystkich statków powietrznych znajdujących się na wyposażeniu Armée de terre (m.in. 329 śmigłowców),

5) 1e Division Scorpion (1E DIV) – pierwsza dywizja Scorpion, została utworzona w 2016 r. Większość sił rozlokowana jest wzdłuż wschodniej granicy, w jej

⁷ Szerzej: *Jaguar EBRC 6x6 reconnaissance and combat armoured vehicle EBMR Scorpion*, www.armyrecognition.com/french_army_france_wheeled_armoured_vehicle_uk/jaguar_ebrc_6x6_reconnaissance_combat_armoured_vehicle_ebmr_scorpion_technical_data_sheet_pictures.html [dostęp: 21.09.2016].

⁸ Warto odnotować, że SCORPION, mimo tak rozległego programu modernizacyjnego, nie posiada równie dużego budżetu; według szacunków do 2025 r. (data całkowitej wymiany starego sprzętu) Francja wyda jedynie ok. 15 mld euro – przy wydatkach rządu 18 mld euro na wszystkie rodzaje sił zbrojnych w 2009 r., suma 15 mld rozdzielona na 20 lat nie jest imponująca [por. Rusza program Scorpion 2010].

skład wchodzi m.in. Brygada Francusko-Niemiecka, jedyna niefrancuska jednostka stacjonująca na terytorium Republiki⁹,

6) 3e Division Scorpion (3E DIV) – trzecia dywizja Scorpion odpowiada za utrzymanie gotowości operacyjnej oraz brygad połączonych. Jej siły są rozlokowane głównie w południowej części Francji,

7) Commandement des écoles du combat interarmes (COM ECIA) – dowództwo odpowiedzialne za koordynację szkoleń i wdrożenie sił połączonych w obowiązującą doktrynę. Według założeń ten kluczowy element Au contact ma realizować swą misję od 2017 r.,

8) Commandement des centres de préparation des forces (CCPF) – dowództwo-centrum przygotowawcze wojsk pod względem operacyjnym. Dysponuje bazą szkoleniową wyposażoną m.in. w strzelnice i symulatory, wdrażającą żołnierzy do użytkowania nowego sprzętu czy wyposażenia,

9) Commandement du renseignement (COM RENS¹⁰) – dowództwo wywiadu, podlegają mu jednostki badawcze obsługujące wojska lądowe. COM RENS koordynuje zlecone prace, nadzoruje rozwój zdolności bojowych i ciągle dostosowywanie ich do zmiennego teatru wojny,

10) Commandement SIC des forces (COM SIC) – dowództwo to jest odpowiedzialne za prawidłowe funkcjonowanie oraz ujednoczenie systemów informacyjnych i komunikacyjnych (systèmes d'information et de communication, SIC) wojsk lądowych. Przede wszystkim przygotowuje Armée de terre na odparcie zagrożeń w cyberprzestrzeni oraz tworzy nowe technologie komunikacyjne,

11) Commandement LOG des forces (COM LOG) – koordynuje i zapewnia gotowość operacyjną jednostek logistycznych wojsk lądowych, zajmuje się także stopniowym ujednoczeniem procedur i optymalizacją pracy tych jednostek,

12) Commandement de la maintenance des forces (COM MF) – odpowiada za planowanie rozwoju i utrzymanie zdolności operacyjnej wojsk lądowych na terytorium państwa (tzw. Francja metropolitarna), w terytoriach zamorskich oraz misjach zagranicznych (OPEX), w których uczestniczy Armée de terre,

13) Service de la maintenance industrielle terrestre (SMITer) – służba odpowiadająca za przemysłowe utrzymanie wojsk lądowych: terminowe dostawy, konserwację sprzętu i uzbrojenia znajdującego się na wyposażeniu Armée de terre¹¹.

⁹ Choć na terytorium Francji Brygada Francusko-Niemiecka jest jedyną niefrancuską jednostką, to wojska Paryża stacjonują na terytoriach zamorskich (Gujana, Polinezja, Reunion), a także w byłych koloniach – Dżibuti, Czad, Wybrzeże Kości Słoniowej, Republika Środkowoafrykańska, Gabon, Mali, Senegal.

¹⁰ Por. *Commandement du renseignement*, www.defense.gouv.fr/terre/l-armee-de-terre-au-contact/le-niveau-divisionnaire/commandement-du-renseignement/commandement-du-renseignement/ [dostęp: 22.09.2016].

¹¹ Zob. L. Guy, A. Montagna [2016: 5-20]; *Un nouveau modèle pour l'armée de Terre* [2016]; *Le niveau divisionnaire* [2016].

3.2. Siły powietrzne

Wojska powietrzne (*Armée de l'air*) otrzymują budżet rządu 4,4 mld euro (11,5% budżetu przeznaczanego na obronę, 2013 r.) [Chiffres clés 2013], w 2014 r. liczyły 43 597 zawodowych żołnierzy [Les chiffres clés... 2015: 15]. Dowództwo Sił Powietrznych (*Commandement des forces aériennes, CFA*) nadzoruje sześć brygad:

1) *Brigade aérienne de l'aviation de chasse (BAAC)* – brygada myśliwców odpowiada za obronę przed samolotami dysponującymi bronią konwencjonalną, szturmowymi i samolotami rozpoznania. Ma na wyposażeniu m.in. *Mirage 2000D* i *Mirage 2000-5F*,

2) *Brigade aérienne d'appui à la manœuvre aérienne (BAAMA)* – brygada wsparcia lotniczego skupia jednostki wsparcia manewrowego odpowiedzialne za sprawność systemów nadzoru, przepływu informacji,

3) *Brigade aérienne d'appui et de projection (BAAP)* – brygada wsparcia powietrznego odpowiada za transport i łączność. Posiada m.in. transportowe *Transall C160*, *Hercule C130*, *Falcon 7X*, śmigłowce *Caracal*,

4) *Brigade aérienne de contrôle de l'espace (BACE)* – brygada kontroli przestrzeni jest odpowiedzialna za środki powietrzne (*E-3F*), sieci łączności, lądowe nadzory przestrzeni powietrznej przy użyciu radarów rozlokowanych na ziemi,

5) *Brigade aérienne des systèmes d'armes et de la logistique (BAFSI)* – w brygadzie powietrznych sił bezpieczeństwa i interwencji skupione są jednostki komandosów, przewodników z psami oraz strażaków [Unités au sol 2010], które zaliczane są do jednostek naziemnych,

6) *Brigade aérienne des systèmes d'armes et de la logistique (BASAL)* – brygada powietrznych systemów broni i logistyki odpowiada za zdolność operacyjną oraz utrzymanie systemów broni konwencjonalnej sił powietrznych poprzez zapewnienie wsparcia technicznego [Les forces aériennes 2016].

W skład tego rodzaju wojsk wchodzi siedem (podstawowych) jednostek¹²:

1) eskadron rozpoznania elektronicznego odpowiedzialny za rozpoznanie sygnałów elektromagnetycznych ROEM (ang. SIGINT),

2) 11 eskadronów myśliwców,

3) 9 eskadronów transportowców,

4) 4 eskadrony śmigłowców,

5) eskadron pojazdów bezzałogowych UAV klasy MALE,

6) eskadron systemu ostrzegania i kontroli AWACS z samolotami E-3F,

7) grupa tankowców¹³.

¹² Lista samolotów znajdujących się na wyposażeniu: *Armée de l'air: Aéronefs* [2011].

¹³ Por. szerzej: *Eskadron électronique aéroporté 00.054 «Dunkerque»* [2012]; *Eskadrons de chasse* [2010]; *Eskadrons de transport* [2010]; *Eskadrons d'hélicoptères* [2010]; *Eskadron de*

Dopełnieniem tej struktury są dowództwa podległe bezpośrednio dwóm najważniejszym osobom w państwie. Dowództwo Obrony Powietrznej i Operacji Powietrznych (Commandement de la défense aérienne et des opérations aériennes, CDAOA) odpowiada przed prezesem rady ministrów za stałe monitorowanie krajowej przestrzeni powietrznej, zaś Dowództwo Powietrznych Sił Strategicznych (Commandement des forces aériennes stratégiques, CFAS) z ramienia prezydenta nadzoruje działanie tankowców oraz samolotów zdolnych przenosić broń nuklearną [Les forces aériennes 2016].

Lotnictwo posiada również szeroki program rozwoju zdolności bojowych i taktycznych, co jest osiągnięte poprzez organizację lub uczestnictwo w ćwiczeniach krajowych, międzynarodowych lub połączonych, do których należy SERPENTEX, przygotowujący do działań poza granicami Francji, VOLFA – ćwiczenia taktyczne organizowane przez Dowództwo Sił Powietrznych dla żołnierzy Armée de l'air i Armée de terre czy Red Flag dotyczące symulacji pierwszych dni poważnego konfliktu [Exercices 2013]. W ramach doktryny odstraszania Armée de l'air dysponuje pociskami raketowymi średniego zasięgu z głowicami atomowymi typu powietrze-ziemia (ASMP i jego zmodernizowana wersja ASMP A, według oficjalnych danych mająca zasięg do 500-600 km) [Mirage 2000N i ASMPA 2010], które przenoszone są m.in. przez Mirage 2000N-K2 [ASMP-A w służbie 2009]. Ponadto w ramach modernizacji Sił Powietrznych planuje się zakup ciężkozbrojnych Rafale F3R, mogących wykonywać zadania uderzeniowe (również nuklearne) i myśliwskie, zdaniem producenta Dassault Aviation „jeden samolot tego typu ma zdolności bojowe równe 6 Mirage 200” [Ciężkozbrojny Rafale 2014].

Mimo tych osiągnięć przewiduje się że Armée de l'air w najbliższych latach może utracić swą pozycję, zwłaszcza na kontynencie europejskim. Statystycznie bowiem liczba samolotów posiadanych przez Republikę spadnie na skutek wymiany starszych typów Mirage (prócz Mirage 2000) na nowsze, dysponujące lepszymi osiągnięciami i droższe myśliwce Rafale. Należy przy tym zauważyć, że organizacje zajmujące się szacowaniem potęgi militarnej (jak choćby przywoływany już Global Firepower) nierzadko opierają się jedynie na liczbie posiadanego sprzętu, pomijając przy tym faktyczne zdolności bojowe. Drugą konsekwencją zwrócenia się ku nowszym technologiom są spadki w poziomie eksportu tego typu broni, a co za tym idzie – zmniejszenie udziału francuskiego przemysłu zbrojeniowego w rynku [Khamtchirine 2014].

W ramach porozumień dwustronnych stałe bazy lotnictwa rozlokowane są jedynie w czterech państwach: Zjednoczonych Emiratach Arabskich, Dżibuti, Senegalu i Gabonie, znajdujących się pod nadzorem Dowódcy Sił (COMFOR),

drones 01.033 «Belfort» [2010] oraz *French Air Force Details UAV Operations, Plans* [2010]; *Escadron de détection et de commandement aéroporté (EDCA) 00.036 «Berry»* [2010]; *Groupe de Ravitaillement en Vol 02.091 «Bretagne»* [2011].

reprezentującego Szefa Sztabu (CEMA) [Forces de présence 2013]. Paryż utrzymuje także Siły Suwerenności (Forces de souveraineté), rozlokowane w pięciu dowództwach (COMSUP) na terytoriach zamorskich: w południowej części Oceanu Indyjskiego (Reunion, Majotta), w Gujanie, na Antylach (Martynika, Gwadelupa), w Polinezji Francuskiej, na Nowej Kaledonii (z Wyspami Wallis i Futuna) [Forces de souveraineté]. Misje te mają na celu głównie ochronę interesów politycznych i gospodarczych Republiki, jej stref ekonomicznych, ale także ochronę tych państw i pomoc w wypadkach klęsk żywiołowych [Forces de souveraineté 2013]. Przykładem działalności tych wojsk Republiki niech będą Siły Zbrojne Antyli (Forces armées aux Antilles, FAA) liczące 1200 żołnierzy (z czego 900 stale stacjonujących), 200 rezerwistów i 300 cywili pełniących swą misję w trzech komponentach sił zbrojnych [Moyens]. W operacjach zewnętrznych w ramach ONZ lub NATO, lotnictwo francuskie rozlokowane jest na terytorium Afganistanu, Tadżykistanu, Czadu, Wybrzeża Kości Słoniowej, Mali czy krajów nadbałtyckich [Opérations extérieures 2013].

3.3. Marynarka wojenna

W skład ostatniego omawianego rodzaju sił zbrojnych, Marynarki Wojennej V Republiki (Marine nationale), liczącej 36 044 żołnierzy zawodowych [zob. Les chiffres clés... 2015], wchodzi cztery podstawowe elementy, niejako podzielone na trzy prefektury morskie: Atlantyku, Kanału La Manche i Morza Północnego oraz Morza Śródziemnego [Les préfectures maritimes]:

- 1) piechota morska i komandosi (Force maritime des fusiliers marins et commandos, FORFUSCO),
- 2) siły powierzchniowe (Force d'action navale),
- 3) siły podwodne (Force sous-marine),
- 4) siły lotnictwa marynarki (Aéronautique navale),
- 5) żandarmeria morska (Gendarmerie maritime),
- 6) batalion morskich strażaków z Marsylii (Bataillon de marins-pompiers de Marseille, BMPM) [Les forces 2015].

FORFUSCO, wywodząca swe korzenie ze Szkoły Piechoty Morskiej założonej w 1856 r., dzieli się na 17 jednostek zatrudniających 2300 żołnierzy i cywilów. Siły te skupione są wokół jednostek piechoty, a także jednostek komandosów prowadzących operacje specjalne [Force maritime des fusiliers... 2016].

Do Force d'action navale zaliczane są: siły powierzchniowe (nawodne), podwodne, COMFRMARFOR, dywizja szkolenia, CEPHISMER oraz plongeurs démineurs [Force d'action navale 2011] – grupa odpowiedzialna za niszczenie, neutralizację min i materiałów wybuchowych znajdujących się na morzu [Les

plongeurs démineurs... 2014]. Na siły powierzchniowe składa się 10 500 marynarzy oraz 130 okrętów wojennych działających w dwóch grupach: powietrzno-morskiej (fr. GAN, ang. LDP) stworzonej wokół lotniskowców, a także działań ekspedycyjnych wykorzystujących okręty BPC (ang. LHD) typu Mistral, Tonnerre, Dixmude i TCD z okrętami desantowymi Sirocco [Forces de Surface 2016]. Dowódca francuskich sił powietrzno-morskich szybkiego reagowania (Commandant de la force aéromaritime française de réaction rapide, COMFRMARFOR) jest częścią struktur Sił Szybkiego Reagowania NATO [por. COMFRMARFOR 2016]. Ostatnia składowa sił działań, komórka nurkowania ludzkiego i interwencji podmorskich (Cellule Plongée Humaine et Intervention Sous la Mer, CEPHISMER), odpowiedzialna jest za rozwój nurkowania francuskiej armii, szkolenia usprawniające przebieg akcji (włączając w to eksperymenty wydolnościowe) [por. Cephismer 2014].

Siły Podwodne V Republiki tworzone są przez strategiczne siły oceaniczne marynarki wojennej (Force océanique stratégique de la Marine nationale). Składają się z personelu liczącego 4000 marynarzy, żołnierzy i cywili [por. La Force océanique... 2016], a odpowiadają za większość potencjału nuklearnego Francji: cztery atomowe okręty podwodne SNLE Triomphant (ang. SSBN) z raketami balistycznymi, z czego każdy przenosi 16 takich rakiet, rozlokowane u wybrzeży Atlantyku [Breen 2014]. W skład floty wchodzi również sześć podwodnych okrętów klasy Rubis SNA (ang. SSN), przy czym te rozmieszczone są na Morzu Śródziemnym i mają zostać zastąpione przez sześć okrętów typu Barracuda. Jednakowoż podstawę floty śródziemnomorskiej stanowi Charles de Gaulle, lotniskowiec o napędzie atomowym [Khamtchirine 2014], dzięki któremu marynarka Francji należy do najpotężniejszych flot świata [Typ Charles de Gaulle... 2003].

Na Lotnictwo Marynarki, komponent marynarki wojennej ściśle związany z okrętami nawodnymi i podwodnymi [Naval Aviation 2011], składa się 60 samolotów wojskowych: nowych 25 – Rafale-M (kolejnych 9 z rezerwy zostanie zmodernizowanych, a 20 zbudowanych), 38 starych Dassault Super Étendard (w tym trzy znajdują się w rezerwie) oraz 26 śmigłowców przeciwpodwodnych [Khamtchirine 2014] zgrupowanych w cztery eskadry [por. Escadrilles 2011] oraz 15 flotylli [por. Flottilles 2011].

Żandarmeria Morska jest formacją wyspecjalizowaną Żandarmerii Narodowej, której zadania ustalane są w porozumieniu z Szefem Sztabu Marynarki Wojennej. Bezpośrednio z innymi aktorami świata morskiego wypełnia misje policji (administracyjnej i sądowej) oraz misje czysto wojskowej natury. Działa na wybrzeżach Francji kontynentalnej, terytoriach zamorskich (np. Polinezja Francuska, Martynika, Afryka), na obszarach istotnych i wrażliwych dla Marynarki oraz w wybranych dużych portach cywilnych [por. La gendarmerie maritime 2015].

Na wyposażeniu francuskiej Marynarki znajdują się m.in.: torpedowce, fregaty (pięć klasy Lafayette, sześć Floréal, dziewięć D'Estienne d'Orves), 14 okrętów

patrolowych, operujących głównie na wodach stref ekonomicznych, 18 niszczycieli min (11 klasy Eridan, 4 Vulcan, 3 Antares), 3 okręty desantowe typu Mistral, Sirocco i 10 okrętów transportowych klasy Batral¹⁴. W kontekście opisywanej już modernizacji armii należy odnotować pierwszą transzę dostawy śmigłowców Lynx HAS.2 (2015 r.) wyposażonych m.in. w system identyfikacji AIS (Automatic Identification System), mogących uczestniczyć w akcjach antyterrorystycznych czy dowodzonych przez Strategiczne Siły Oceaniczne [Le lynx modernisé... 2016]. Jak już wspomniano, znakiem rozpoznawczym floty francuskiej jest lotniskowiec Charles de Gaulle, którego w 2017 r. czeka program modernizacyjny (Aecond Arrêt Technique Majeur, ATM 2). Odpowiadające za ATM 2 DGA i stocznia Direction des Constructions Navales Services (DCNS) przewidują dokonanie przeglądu podstawowych systemów pokładowych, jak choćby urządzeń łączności, nawigacji satelitarnej, radiolokacji, wymianę systemów kierowania ogniem i samoobrony, obrony przeciwlotniczej, dzięki czemu możliwe będzie wykorzystanie systemów pocisków przeciwlotniczych Aster15, dwóch systemów Sadral uzbrojonych w pociski Mistral, a także nowych Rafale Marine [DCNS et la marine...].

4. Zakończenie

Francja konsekwentnie rozwija wszystkie rodzaje sił, aczkolwiek ich trzon stanowią wojska lądowe. Taki model wymusza kontynentalne położenie państwa, aspiracje odgrywania pierwszorzędnej roli w Europie oraz polityka utrzymywania relacji z terytoriami zamorskimi czy byłymi koloniami na poziomie baz wojskowych. Prymat wojsk lądowych nad marynarką wojenną i lotnictwem przejawia się przede wszystkim w wysokości budżetu, nakładów na modernizację sprzętu i uzbrojenia, a także w liczebności żołnierzy – łączna liczba zawodowych marynarzy i pilotów nie przekracza liczby żołnierzy wojsk lądowych. O znaczeniu Armée de terre świadczy także zmiana modelu organizacyjnego; podobnych zmian nie dokonano w Marine nationale i Armée de l'air, choć we wszystkich rodzajach realizowane są programy modernizacyjne. Model Au contact ma na celu przeprowadzenie szybkiego i adekwatnego dostosowania wojska do zmieniającego się teatru wojny na poziomie szkolenia, uzbrojenia, dowodzenia czy użytkowanych technologii odpowiadających i wyprzedzających nowe zagrożenia płynące np. z cyberprzestrzeni. Ważną rolę w aktualnie trwających programach modernizacyjnych odgrywa rodzimy sektor zbrojeniowy ściśle współpracujący z rządem i sztabem, dzięki czemu możliwe jest lepsze dopasowanie rozwiązań technologicznych do potrzeb sił zbrojnych, aniżeli w przypadku wykonawców zagranicznych.

¹⁴ Por. lista wszystkich okrętów Marynarki Francuskiej [Liste des bâtiments... 2016].

Literatura

- Armée de l'air: Aéronefs*, 13.11.2011, www.defense.gouv.fr/air/technologies/aeronefs [dostęp: 30.08.2016].
- ASMP-A w służbie*, 5.10.2009, www.altair.com.pl/news/view?news_id=3433 [dostęp: 30.08.2016].
- Au contact, la nouvelle offre stratégique de l'armée de Terre*, 22.07.2016, www.defense.gouv.fr/terre/dossiers/modele-au-contact/au-contact-la-nouvelle-offre-strategique-de-l-armee-de-terre [dostęp: 21.09.2016].
- Breen J., 2014, *L'armée française, l'une des plus puissantes d'Europe?*, www.lecourrierderussie.com/2014/07/armee-francaise-europe [dostęp: 1.09.2016].
- Carte des opérations et missions militaires*, 28.06.2016, www.defense.gouv.fr/operations/rubriques_complementaires/carte-des-operations-et-missions-militaires [dostęp: 31.08.2016].
- Cephismer*, 3.10.2014, www.defense.gouv.fr/marine/organisation/les-forces/force-d-action-navale/cephismer/cephismer2 [dostęp: 1.09.2016].
- Chiffres clés 2013*, Ministère de la Défense, www.defense.gouv.fr/air/presentation/chiffres-cles/chiffres-cles-2013 [dostęp: 30.08.2016].
- China Becomes the World's Third Largest Arms Exporter*, 16.03.2015, www.bbc.com/news/technology-31901493 [dostęp: 31.08.2016].
- Chiny trzecim eksporterem broni na świecie*, www.pap.pl/palio/html.run?_Instance=cms_www.pap.pl&_PageID=1&s=infopakiet&dz=gospodarka&idNewsComp=201676&filename=&idnews=204987&data=&status=biezace&_Checksum=1738304773 [dostęp: 30.08.2016].
- Cieężko brojny Rafale*, 24.01.2014, www.altair.com.pl/news/view?news_id=12542 [dostęp: 30.08.2016].
- Commandement du renseignement*, 29.0.2016, www.defense.gouv.fr/terre/l-armee-de-terre-au-contact/le-niveau-divisionnaire/commandement-du-renseignement/commandement-du-renseignement/ [dostęp: 22.09.2016].
- COMFRMARFOR*, 15.03.2016, www.defense.gouv.fr/marine/organisation/les-forces/force-d-action-navale/comfrmarfor/comfrmarfor [dostęp: 1.09.2016].
- Construire la défense de 2020*, 9.10.2013, Ministère de la Défense, www.defense.gouv.fr/portail-defense/enjeux2/politique-de-defense/la-loi-de-programmation-militaire-lpm-2014-2019/la-loi-de-programmation-militaire-lpm-2014-2019/discours-textes-officiels-dossiers-thematiques/construire-la-defense-de-2020 [dostęp: 31.08.2016].
- Contrôler les exportations de matériel de guerre*, www.sgdsn.gouv.fr/site_rubrique81.html [dostęp: 30.08.2016].
- Countries Ranked by Military Strength*, 2016, www.globalfirepower.com/countries-listing.asp [dostęp: 31.08.2016].
- DCNS et la marine préparent la modernisation du Charles de Gaulle*, www.meretmarine.com/fr/content/dcms-et-la-marine-preparent-la-modernisation-du-charles-de-gaulle [dostęp: 31.08.2016].
- Direction Générale de l'Armement*, 2010, optronique.net/defense/acteur/etatique/dga-direction-generale-armement [dostęp: 30.08.2016].
- Escadrilles*, 2.05.2011, www.defense.gouv.fr/marine/organisation/les-forces/aeronautique-navale/escadrilles [dostęp: 1.09.2016].
- Escadrons de chasse*, 5.07.2010, www.defense.gouv.fr/air/activites/unites-aeriennes/escadrons-de-chasse [dostęp: 30.08.2016].
- Escadron de détection et de commandement aéroporté (EDCA) 00.036 «Berry»*, 2.08.2010, www.defense.gouv.fr/air/activites/unites-aeriennes/escadron-de-detection-et-de-contrôle-aeroporte/escadron-de-detection-et-de-commandement-aeroporte-edca-00.036-berry [dostęp: 31.08.2016].
- Escadron de drones 01.033 «Belfort»*, 1.10.2010, www.defense.gouv.fr/air/activites/unites-aeriennes/escadron-de-drones/escadron-de-drones-01.033-belfort [dostęp: 30.08.2016].

- Escadrons de transport*, 5.07.2010, www.defense.gouv.fr/air/activites/unites-aeriennes/escadrons-de-transport [dostęp: 30.08.2016].
- Escadrons d'hélicoptères*, 5.07.2010, www.defense.gouv.fr/air/activites/unites-aeriennes/escadrons-d-helicopteres [dostęp: 30.08.2016].
- Escadron électronique aéroporté 00.054 «Dunkerque»*, 31.01.2012, www.defense.gouv.fr/air/activites/unites-aeriennes/escadron-electronique-aeroporte/escadron-electronique-aeroporte-00.054-dunkerque [dostęp: 30.08.2016].
- European Countries Ranked by Military Power*, 2016, www.globalfirepower.com/countries-listing-europe.asp [dostęp: 31.08.2016].
- Exercices*, 9.08.2013, www.defense.gouv.fr/air/activites/exercices/exercices [dostęp: 30.08.2016].
- Flottilles*, 2.05.2011, www.defense.gouv.fr/marine/organisation/les-forces/aeronautique-navale/flottilles [dostęp: 1.09.2016].
- Exercices*, 9.08.2013, www.defense.gouv.fr/air/activites/exercices/exercices [dostęp: 30.08.2016].
- Flottilles*, 2.05.2011, www.defense.gouv.fr/marine/organisation/les-forces/aeronautique-navale/flottilles [dostęp: 1.09.2016].
- Force d'action navale*, 2.05.2011, www.defense.gouv.fr/marine/organisation/les-forces/force-d-action-navale [dostęp: 1.09.2016].
- Forces de présence*, 8.08.2013, www.defense.gouv.fr/air/missions/missions-permanentes/missions-permanentes-hors-metropole/forces-de-presence/forces-de-presence [dostęp: 11.09.2016].
- Forces de souveraineté*, <http://forcesarmeesauxantilles.fr/presentation/les-forces-de-souverainete> [dostęp: 11.09.2016].
- Forces de souveraineté*, 8.08.2013, www.defense.gouv.fr/air/missions/missions-permanentes/missions-permanentes-hors-metropole/forces-de-souverainete/forces-de-souverainete [dostęp: 11.09.2016].
- Forces de surface*, 5.12.2016, www.defense.gouv.fr/marine/organisation/les-forces/force-d-action-navale/forces-de-surface/forces-de-surface [dostęp: 1.09.2016].
- Force maritime des fusiliers marins et commandos*, 6.01.2016, www.defense.gouv.fr/marine/organisation/les-forces/fusiliers-marins-et-commandos/force-maritime-des-fusiliers-marins-et-commandos [dostęp: 1.09.2016].
- France Military Strength*, www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=france [dostęp: 31.08.2016].
- Francja zwiększa eksport broni*, 21.09.2014, www.defence24.pl/news_francja-zwieksza-eksport-broni [dostęp: 30.08.2016].
- Francuskie inwestycje wojskowe*, 16.02.2015, www.altair.com.pl/news/view?news_id=15655 [dostęp: 30.08.2016].
- French Air Force Details UAV Operations, Plans*, 2.09.2010, www.defense-aerospace.com/articles-view/feature/5/117835/french-uav-operations-in-afghanistan.html [dostęp: 31.08.2016].
- Groupe de Ravitaillement en Vol 02.091 «Bretagne»*, 22.11.2011, www.defense.gouv.fr/air/activites/unites-aeriennes/groupe-de-ravitaillement-en-vol/groupe-de-ravitaillement-en-vol-02.091-bretagne [dostęp: 31.08.2016].
- Guy L., Montagna A., 2016, Un nouveau modèle pour l'armée de terre, *Terre information magazine* août 2016, nr 276: 4-20; www.defense.gouv.fr/terre/l-armee-de-terre-au-contact/organisation/un-nouveau-modele-pour-l-armee-de-terre [dostęp: 22.09.2016].
- Jackson A., 2014, *Peace-Loving Sweden and Switzerland Are among Top Arms Exporters per Capita in the World*, www.globalpost.com/dispatch/news/regions/europe/140522/peace-loving-sweden-and-switzerland-are-among-the-top-arms-exporters-per-capita [dostęp: 31.08.2016].
- Jaguar EBRC 6x6 Reconnaissance and Combat Armoured Vehicle EBMR Scorpion*, www.armyrecognition.com/french_army_france_wheeled_armoured_vehicle_uk/jaguar_ebrc_6x6_reconnaissance_combat_armoured_vehicle_ebmr_scorpion_technical_data_sheet_pictures.html [dostęp: 21.09.2016].
- Juppé A., *CIEEMG*, www.alljup.com [dostęp: 31.08.2016].

- Khamtchirine A., 2014, *L'armée française, l'une des plus puissantes d'Europe?*, tłum. J. Breen, www.lecourrierderussie.com/2014/07/armee-francaise-europe [dostęp: 30.08.2016].
- La Force océanique stratégique de la Marine nationale*, 15.12.2016, www.defense.gouv.fr/marine/organisation/les-forces/forces-sous-marines/la-force-oceanique-strategique-de-la-marine-nationale [dostęp: 1.09.2016].
- La gendarmerie maritime*, 4.08.2015, www.defense.gouv.fr/marine/organisation/les-forces/gendarmerie-maritime/la-gendarmerie-maritime [dostęp: 1.09.2016].
- La modernisation des Mirage 2000D va débiter en 2015*, 22.10.2014, www.defens-aero.com/2014/10/la-modernisation-des-mirage-2000d-va-debuter-en-2015.html [dostęp: 31.08.2016].
- La réforme de l'Etat au quotidien: les exemples de la commission d'équivalence et de la commission interministérielle pour l'étude des exportations de matériels de guerre*, www.senat.fr/rap/r07-002/r07-0026.html [dostęp: 30.08.2016].
- Le lynx modernisé de la Marine nationale est en cours d'essais*, 6.02.2016, www.defens-aero.com/2016/02/lynx-modernise-marine-nationale-en-cours-d-essais.html [dostęp: 1.09.2016].
- Le niveau divisionnaire*, 2.05.2016, www.defense.gouv.fr/terre/l-armee-de-terre-au-contact/le-niveau-divisionnaire [dostęp: 22.09.2016].
- Le programme SCORPION*, www.defense.gouv.fr/terre/equipements/scorpion/le-programme-scorpion [dostęp: 21.09.2016].
- Les chiffres clés de la défense. Édition 2015*, 3.09.2015, www.defense.gouv.fr/actualites/articles/chiffres-cles-de-la-defense-2015:19-21 [dostęp: 1.09.2016].
- Les forces aériennes*, 31.05.2016, www.defense.gouv.fr/air/presentation/organisation/forces-aeriennes/les-forces-aeriennes [dostęp: 31.08.2016].
- Les forces*, 11.08.2015, www.defense.gouv.fr/marine/organisation/les-forces [dostęp: 31.08.2016].
- Les plongeurs démineurs, des hommes de sang froid*, 6.06.2014, www.defense.gouv.fr/marine/organisation/les-forces/force-d-action-navale/les-plongeurs-demineurs-des-hommes-de-sang-froid [dostęp: 1.09.2016].
- Les préfectures maritimes*, www.defense.gouv.fr/marine/organisation/les-prefectures-maritimes [dostęp: 31.08.2016].
- Liste des bâtiments de combat de la Marine nationale par unité*, 1.03.2016, www.defense.gouv.fr/marine/decouverte/equipements-moyens-materiel-militaire/batiments-de-combat/liste-des-batiments-de-combat-de-la-marine-nationale-par-unite [dostęp: 1.09.2016].
- Mirage 2000N i ASMPA*, 27.11.2010, www.altair.com.pl/news/view?news_id=5327&q=asmp [dostęp: 30.08.2016].
- Modernizacja czolgów Leclerc*, 13.03.2015, www.altair.com.pl/news/view?news_id=15908&q=scorpion [dostęp: 21.09.2016].
- Moyens*, <http://forcesarmeesauxantilles.fr/presentation/les-moyens> [dostęp: 11.09.2016].
- Naval Aviation*, 18.07.2011, www.defense.gouv.fr/english/navy/forces/naval-aviation [dostęp: 1.09.2016].
- Nowe pojazdy dla Armee de terre*, 6.12.2014, www.altair.com.pl/news/view?news_id=15090&q=scorpion [dostęp: 21.09.2016].
- Opérations extérieures*, 23.10.2013, www.defense.gouv.fr/air/missions/operations-exterieures/operations-exterieures [dostęp: 11.09.2016].
- Plan Stratégique des Armées. Actualisation 2015*, s. 1, www.defense.gouv.fr/content/download/230934/2575524/file/PSA-2020.pdf [dostęp: 21.09.2016].
- Ponad 100 mld euro w ciągu 6 lat*, 13.11.2008, www.altair.com.pl/news/view?news_id=1983&q=modernizacja%20francja [dostęp: 31.08.2016].
- Présentation de la direction générale de l'armement*, 11.02.2016, www.defense.gouv.fr/dga/la-dga2/missions/presentation-de-la-direction-generale-de-l-armement [dostęp: 30.08.2016].
- Rusza program Scorpion*, 23.02.2010, www.altair.com.pl/news/view?news_id=4082 [dostęp: 21.09.2016].

- The Top 10 Weapon Exporting Countries in the World*, 6.05.2013 www.therichest.com/expensive-lifestyle/location/the-top-10-weapon-exporting-countries-in-the-world [dostęp: 30.08.2016].
- The Top 20 Arms Exporters, 2009-2014*, www.sipri.org/googlemaps/2014_of_at_top_20_exp_map.html [dostęp: 30.08.2016].
- Typ Charles de Gaulle (CVN)*, 7.11.2003, www.okretywojenne.mil.pl/index.php?go=4 [dostęp: 1.09.2016].
- Un nouveau modèle pour l'armée de Terre*, 24.0.2016, www.defense.gouv.fr/terre/l-armee-de-terre-au-contact/organisation/un-nouveau-modele-pour-l-armee-de-terre [dostęp: 22.09.2016].
- Unités au sol*, 30.07.2010, www.defense.gouv.fr/air/activites/unites-au-sol [dostęp: 31.08.2016].

The Potential of the French Armed Forces

Summary. The article describes the French Armed Forces with reference to the potential of the defense sector and armed forces consisting of The Army, The Navy, and The Air Force. This article is divided into two main parts. The first part describes the French model of the cooperation of armaments sector with the government. The following part contains an outline of the organizational structure of these forces complete with information about modernization programs.

Keywords: France, armed forces, army, weapons, modernization